

«Εις Έλλην» (Ιωάννης Μ. Μιχαλακόπουλος)

/ [Πεμπτουσία](#)

Περιοδικό «Ναυτική Ελλάς», Ιούλιος 2017

Ο λησμονημένος εξερευνητής Παναγιώτης Ποταγός

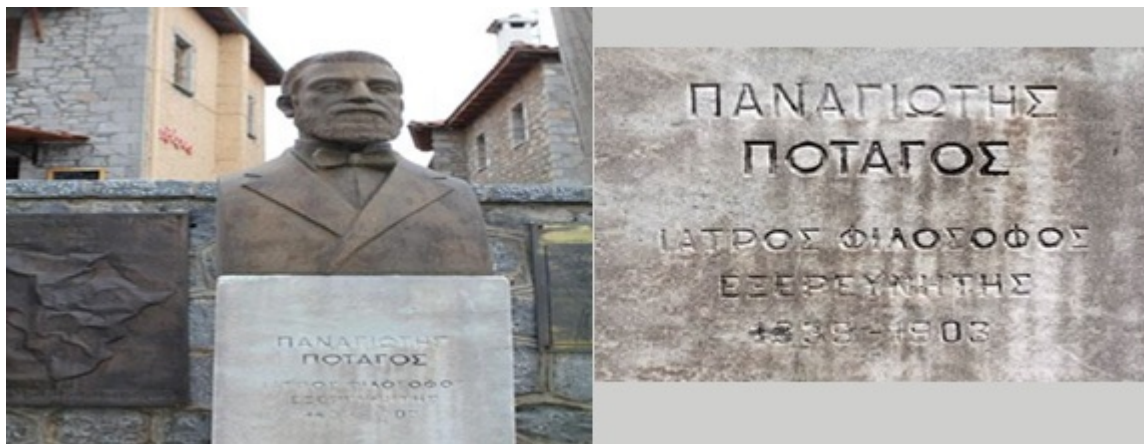
«Οι παλιοί ταξιδευτές, με την ελπίδα να βρούνε αυτά που ονειροπολούσανε, αψηφούσανε κάθε κίνδυνο, μάλιστα τον θέλανε και τρέχανε να τον ανταμώσουνε, όπως η πεταλούδα ρίχνεται στη φωτιά, ενθουσιασμένη από το φως που βγάζει.»

(Φ. Κόντογλου, «Θάλασσες, καΐκια και караβοκύρηδες»)

Τα παιδικά μας χρόνια ήταν γεμάτα από τις περιπέτειες των μεγάλων εξερευνητών. Μας συνήραζον εκείνες οι ιστορίες που διεδραματίζοντο μέσα σε μανιασμένους Ωκεανούς, σε άνυδρες ερήμους, σε σκοτεινά ποτάμια και ζούγκλες αλλά και στην αφιλόξενη παγωμένη «άβυσσο» των πόλων του πλανήτη. Κολόμβος, Βεσπούκι, Λίβινγκστον, Στάνλεϋ, Μαγγελάνος, Σκοτ, Μάρκο Πόλο και άλλοι με πλήθος ανωνύμων συντρόφων συνεπλήρωναν τα κενά του παγκοσμίου χάρτου «γεωγραφώντας» πάνω σε άγνωστα εδάφη και μυστηριώδεις θάλασσες. Στα «ταξίδια των ανακαλύψεων» οι αντιξοότητες ήταν πολλές, όπως ακραία επικίνδυνες καιρικές συνθήκες, άγρια ζώα, ερπετά και κήτη, ύπουλες ασθένειες αλλά και η αδυναμία ανεφοδιασμού των αποστολών. Το βασικό («ρομαντικό») κίνητρο παρέμενε το σπάσιμο των συνόρων του τότε γνωστού κόσμου και η εισβολή στη γκριζα (γραμμοσκιασμένη) ζώνη της «terra incognitae».

Το νεανικό μυαλό μας οργίαζε ανάμεσα σε ιστορική πραγματικότητα και φαντασία. Τα ερεθίσματα ήταν περιορισμένα και εντοπίζονταν μεταξύ ειδικών εκπομπών (ντοκυμαντέρ) της τότε (ασπρόμαυρης) κρατικής τηλεόρασης και «κλασικών εικονογραφημένων» περιοδικών καθαρά μυθιστορηματικού χαρακτήρα.

Δυστυχώς, χρειάστηκε να περάσουν δεκαετίες, να γκριζάρει το μαλλί μας για να μάθουμε ότι από τους σημαντικότερους εξερευνητές ήταν και ένας «δικός μας άνθρωπος», ένας «απόγονος» του Πυθέα, του Πausανία και του Στράβωνα. Ήταν ο Γορτύνιος ιατροφιλόσοφος Παναγιώτης Ποταγός.

Η ορειχάλκινη προτομή του Παναγιώτη Ποταγού στη Βυτίνα

Ο Παναγιώτης Ποταγός γεννήθηκε στη Βυτίνα της Αρκαδίας το 1839 και απεβίωσε ενδεής το 1903, στην Κέρκυρα. Καταγόταν από οικογένεια οπλαρχηγών του 1821. Ορφάνεψε από πατέρα σε ηλικία μόλις έξι μηνών. Ήταν μαθητής στο τότε κορυφαίο σχολείο της Βυτίνας. Σπούδασε Ιατρική με υποτροφία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εν συνεχεία, ενώ έκανε τη μετεκπαίδευσή του στο Παρίσι εκδηλώθηκε σφοδρή επιδημία χολέρας, κατά την οποία επέδειξε ζήλο, αποφασιστικότητα και αλtruισμό και ως εκ τούτου τιμήθηκε από τη γαλλική κυβέρνηση.

Τα εξερευνητικά ταξίδια που πραγματοποίησε στην κεντρική Ασία και την κεντροανατολική Αφρική κατά τη δεκαπενταετία μεταξύ 1868 και 1883, έδωσαν το υλικό για τον πρώτο (και εν τέλει μοναδικό) τόμο των «Περιηγήσεων» του (700 σελίδων), που εξέδωσε το Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1883, ενώ ακολούθησε δύο χρόνια αργότερα και γαλλική έκδοση στο Παρίσι (“Dix anneés de voyages dans l’Asie centrale et l’Afrique equatoriale”, Ernest Leroux Editeur, Paris 1885).

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Ο Ποταγός σε φωτογραφία του Πέτρου Μωραΐτη
(Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, *Société de Géographie*, 1883)

Στο πρώτο του ταξίδι, ο Ποταγός ξεκίνησε από τη Συρία και αφού πέρασε από το Ιράκ, την Περσία και το Αφγανιστάν, διέσχισε τους ορεινούς όγκους του Παμίρ και συνέχισε μέσα στην έρημο του Γκόμπι, στη Βόρεια Κίνα, τη Μογγολία, για να καταλήξει στην Ανατολική Σιβηρία, στην καρδιά της ασιατικής ηπείρου, από όπου και επέστρεψε στην Αγία Πετρούπολη και από εκεί στην Οδησό και την Κωνσταντινούπολη. Στο δεύτερο ταξίδι, ξεκίνησε από το Σουέζ της Αιγύπτου και αφού περιηγήθηκε στις βορειοδυτικές περιοχές της Ινδίας, τη Νότια Περσία και το Αφγανιστάν, επέστρεψε στο Κάιρο. Στο τρίτο ταξίδι, ορμώμενος από το Κάιρο, κατευθύνθηκε νότια, και -μέσω του Σουδάν- έφτασε στην Κεντρική Αφρική, μέχρι τις περιοχές του Βορείου Κονγκό.

Σκίτσο του Φώτη Κόντογλου όπου απεικονίζεται ο «Ἑλλην Περιηγητής» Παναγιώτης Ποταγός «ημφιεσμένος κατά τον ανατολικόν τρόπον». Στο βιβλίο του «Φημισμένοι Άντρες και Λησμονημένοι», ο Κόντογλου σημειώνει σχετικά: «Ένας τέτοιος περιφρονημένος και λησμονημένος είναι κι ο Παναγιώτης Ποταγός, ο νέος Μάρκος Πόλος. Πήγε από τη Μικρά Ασία ίσαμε το Πεκίνο με τ' άλογο και με τα ποδάρια, κατόρθωμα που δεν τώκανε κανένας πριν απ' αυτόν, ύστερα ταξίδεψε στην Περσία, στην Ινδία κι από την Αίγυπτο τράβηξε μέσα στην Αφρική ίσαμε την καρδιά της και μολαταύτα πέθανε λησμονημένος και πικραμένος, γιατί οι "σοβαροί άνθρωποι" [...] τον πήρανε στ' αλαφριά, επειδής "δεν ήτο σοβαρός επιστήμων" με βαρόμετρα και με θερμόμετρα και με ματογυάλια».

Ενδιαφέρον έχει ο προβληματισμός γύρω από τα κίνητρα του Αρκάδα περιηγητή. Εν πρώτοις, προκύπτει ένα εξ αντανακλάσεως (αρνητικό) κίνητρο φυγής αφού ο Ποταγός δεν μπορούσε να ανεχθεί άλλο τις «ιδιαιτερότητες» του ελλαδικού «πολιτικού γίνεσθαι» (ποιος τον αδικεί πλέον για αυτό...;). Την απογοήτευση αυτή ερχόταν να συμπληρώσει και η κακή σχέση με το «χαμηλού επιπέδου» συγγενικό περιβάλλον του. Αλληλοσπαρασσόμενα στρατόπεδα «ληστών και φυγοδίκων» και ένα κράτος διοικούμενο «φατριαστικώς και κομματικώς» ήταν σκιές που στοίχειωναν τα όνειρα του φιλόδοξου νεαρού. Ταυτόχρονα όμως, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται και η ύπαρξη έντονα θετικών κινήτρων στο όλο περιηγητικό εγχείρημα του Ποταγού. Αυτά έχουν να κάνουν με τη δόξα της πατρίδας σε συνδυασμό με την έμπρακτη προσφορά του για τον συνάνθρωπο. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε ένα σημείο του έργου του αναφέρει:

«διακινδύνευσα τη ζωή μου για την τιμή της χώρας μου, που δεν πρέπει να αντιπροσωπεύεται μόνο από το έδαφός της και τα ένδοξα ερείπιά της, αλλά από εμάς τους ίδιους στην προσπάθειά μας να γίνουμε αντάξιοι των προγόνων μας».

Παράλληλα, πρέπει να επισημανθεί και η, εξ απαλών ονύχων, ευρύτερη αγάπη του για το μαγικό κόσμο της Γεωγραφίας την οποία είχε «ενσταλάξει» ο πατέρας του «κληροδοτώντας» σε αυτόν πολλά βιβλία αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, ιστορικών, γεωγράφων κτλ.

Ο εν λόγω σύγχρονος «Οδυσσέας» εισέπραξε (καθόλου απροσδόκητα) τη βαθύτατη περιφρόνηση του επίσημου ελληνικού κράτους και μπήκε στο στόχαστρο πολιτικών εφημερίδων (πχ «Ώρα») και σατυρικών εντύπων (πχ «Ασμοδαίος») της εποχής. Αντίθετα όμως με την «εγχώρια αγνωμοσύνη», ο Ποταγός τιμήθηκε από τη Γεωγραφική Εταιρεία της Γαλλίας και τον βασιλιά του Βελγίου Λεοπόλδο Β', πρόεδρο τότε της Παγκόσμιας Γεωγραφικής Εταιρείας. Υπογραμμίζεται δε, ότι όταν ο Λεοπόλδος ζήτησε από τον Έλληνα εξερευνητή να υπογράψει στη Χρυσή Βίβλο των περιηγητών, εκείνος έγραψε μόνο δύο λέξεις: «Εις Έλλην».

Τέλος, ο Παναγιώτης Ποταγός πέθανε πάμφτωχος «εις το βάθος και εν τη σιγή μιας ρομαντικής εξοχής εις το γραφικότατον χωρίον» Νύμφες («Νυφές») της Κέρκυρας, όπου πέρασε τα 17 τελευταία χρόνια της ζωής του. Εκεί, επέλεξε να προσφέρει δωρεάν τις ιατρικές του υπηρεσίες σε απλούς ανθρώπους («που τους γιάτρευε χάρισμα...») σαν άλλος Αλβέρτος Σβάιτσερ (1875 - 1965). Στο «Ημερολόγιον Σκόκου» (1904), σε σχετικό -μετά θάνατον- αφιέρωμα, αναφέρεται ότι: «Υπήρξε φιλόανθρωπος καθ' όλην την σημασίαν της λέξεως. Τίποτε δεν εκράτει δι' εαυτόν. Όταν επεσκέπτετο ως ιατρός πτωχούς ασθενείς, ου μόνον δεν έστεργε την ελάχιστην αμοιβήν αλλά κατέβαλλε και τα φάρμακα και τα προς περίθαλψιν χρειώδη».

Ο εξερευνητής και
ιατροφιλόσοφος Παναγιώτης
Ποταγός σε νεαρή ηλικία

Πηγές:

- Παναγιώτης Ποταγός, «Περίληψις Περιηγήσεων», εκδόσεις Εκάτη, 2009
- Κάρολος Μωραΐτης, «Εις Έλληνα», Νέα Θέσις, 2002
- John Wright, "Terrae Incognitae: The Place of Imagination in Geography", 1947
- Ημερολόγιον Σκόκου (τ. 19, 1904), «Ο μέγας Έλληνα περιηγητής» (ανυπόγραφο «σκιαγραφία»)
- «Η συμβολή του Παναγιώτη Ποταγού στην εξερεύνηση της κεντρικής Αφρικής», Σπ. Αναγνώστου, Θεσσαλονίκη, 2012